

ELS VERITABLES FETS SOBRE LA SUSPENSÍO DEL CIENTÍFIC DARWINISTA ODÓN DE BUEN DE LA SEVA CÀTEDRA DE LA UNIVERSITAT DE BARCELONA EL 1895

Josep ARQUÉS

Universitat de Barcelona
Càtedra d'Història i Legislació
Facultat de Farmàcia

En una societat tan profundament dividida entre els vestigis de l'Antic Règim i els conats d'implantació del Nou, com fou l'espanyola del dinovè, hom estava sempre a punt per prendre qualsevol qüestió intel·lectual o científica com a pretext per a ventilar diferències polítiques. En aquest sentit, l'ambient de sectarisme ideològic crebantà els contendents del debat darwinista. Les polèmiques més enverinades s'esdevingueren en la dècada dels 70, però la controvèrsia continuà fins ben entrat el segle XX¹.

La vida universitària oficial era un refugi anti-darwinista, sobretot després que Orovio, el 1875, aconseguís que una munió de professors liberals haguessin d'abandonar llurs càtedres. A molts dels discursos d'obertura de curs de les Universitats del país s'hi fa menció del tema darwinista i és sempre en contra dels seus postulats. Cap dels llibres de Darwin ni de Haeckel eren ben rebuts o autoritzats a les biblioteques universitàries espanyoles².

UN APÒSTOL DARWINISTA A LA UNIVERSITAT DE BARCELONA

A Barcelona, alguns dels més eminents professors de la seva Universitat són enemics declarats de l'evolucionisme: *Letamendi*, amb el seu famós discurs de l'Ateneu el 1887 i el d'inauguració del curs universitari 1878-1879. *Rubió i Ors*, amb la seva obra *El hombre, origen, antigüedad y unidad de la especie humana según la revelación, la ciencia y la historia*. *Iplans i Pujol* en el seu discurs d'obertura del curs 1880-1881³.

A aquest bastió conservador de la polèmica hi arriba, el 1889, un jove i dotat científic aragonès que acaba de guanyar en propietat la càtedra d'Història Natural. El seu credo, absolutament positivista, queda sense dilació ni temor reflectit a les seves lliçons i llibres: "Que alguns savis heterodoxes cultivessin la Història Natural en països alliberats de la tradició catòlica amb esperit lliure, sense traves de cap mena y sense cap perjudici, motivà que els escolàstics veiessin que l'estudi de la naturalesa posava en perill llurs doctrines atacant els fonaments del dogmes i es disposessin per la lluita, enfondint l'abisme entre la filosofia i l'observació de la naturalesa. Com que tota aquella gent, interessada o fanàtica, dominaven el medi social, l'horror al naturalisme es va fer públic i encara en alguns països són mirats amb recel els geòlegs i el biòlegs, que, en el transcurs del poc temps passat des que aquestes ciències començaren a desenvoluparse, han triomfat per damunt de la intolerància conquerint les masses socials cultes amb la força inexpugnable de la raó i de la utilitat immediata"⁴.

Amb aquest tó, és comprensible i forçós el seu enfrontament amb tot el poderós sector universitari conservador, extremadament respectuós amb els dogmes religiosos. En cap moment no s'intenta d'evitar el repte.

El llibre de text que publica Odón de Buen l'any següent de la seva arribada a Barcelona -llibre on es posen de manifest les seves dots pedagògiques amb una sistemàtica poc usual i moderna i amb una modèlica preocupació metodològica- envesteix, netament, en diversos passatges, amb el més controvertit de les teories darwinistes: l'home inclòs en la cadena d'evolució simiesca: "Ningú pot negar que entre el desenvolupament intel·lectual de l'home i el dels antropoides hi ha una gran distància; també hi és i no petita entre els homes salvatges que encara viuen i els homes de les nacions cultes: la comparació avui, ens indica un abisme que sembla infranquejable, però per a dur aquesta comparació al terreny general i filosòfic no s'ha d'oblidar que han desaparegut tipus humans més endarrerits intel·lectualment que els més salvatges d'avui, i han desaparegut formes d'antropoides, en aquesta lluita de la cultura contra el salvatgisme que eixampla cada dia més el camp que separa l'home de la resta dels animals. La conclusió de la Psicologia moderna en aquest punt és, que les facultats psíquiques de l'home difereixen de les que tenen els antropoides pel grau de desenvolupament adquirit (Wund)"⁵.

LA INGERENCIA ECLESIAL

La preocupació que Odón de Buen desvetlla a la jerarquia universitària i eclesiàstica és fàcilment imaginable. Encara ressonen els ecos del I Congrés Catòlic Espanyol celebrat a Madrid el 1889 en què —en la secció segona dedicada als temes científics i presidida pel bisbe de Salamanca— fou objecte de tots els anatemes “el sistema científic que es coneix amb els noms de darwinisme, transformisme i, en el seu major grau de generalitat, evolució” (...) “senyalant-lo com a l’esperit satànic que ressorgia de les mansions tenebroses, provocant novament amb imponent sobèrbia les ànimes fidels i obedients als conceptes divins del Ser Suprem”. En aquest Congrés, *Delfí Donadiu*, Catedràtic de la Universitat de Barcelona, presentà un discurs titulat *La libertad y el liberalismo* també contundentment favorable a les ensenyances vaticanes⁶.

A Barcelona, el doctor de Buen molesta tant o més que per les seves idees, per l’orgullosa exhibició que en fa. Li agrada ocupar un lloc destacat a la presidència de tots els “meetings” de propaganda lliure pensadora que es celebren a la ciutat. Participa com a candidat republicà a les eleccions de regidors barcelonins. Publica -a part de les obres de text- altres de “marcat caràcter de lluita anti-religiosa” segons les pròpies paraules⁷.

Tanta ostentació ha de desvetllar agudes crítiques d’entre els seus companys de Facultat y també d’entre els diferents estaments ciutadans que cerquen el camí per a parar-li els peus.

Els seus adversaris determinaren, ben aviat, que s’havia d’aconseguir una condemna a les explicacions del doctor de Buen que dimanés de la mateixa Església, la qual cosa dotaria d’una autoritat invencible els arguments aduïts. Fou l’Associació de Pares de Família, aparentment, l’encarregada de fer la denúncia al Bisbat⁸.

Amb gran celeritat, els treballs editats per Odón de Buen foren presentats pel Bisbat a la Sagrada Congregació de l’Index i aquesta, en un decret de 14 de juny 1895, “condemnà les obres del catedràtic de la Universitat de Barcelona don Odón de Buen”, titulades, *Tratado Elemental de Zoología* i *Tratado Elemental de Geología*, publicades a Barcelona pel seu autor. El decret fou confirmat “amb la Sobirana sanció i manat promulgar per Sa Santetat nostre Santíssim Pare el Papa Lleó XIII”⁹.

El bisbe de Barcelona, doctor Català, en tenir notícia de la sentència i d’acord amb el procediment usual, publicà al Butlletí Oficial Diocesà el decret, on comunicà als fidels “que tinguin al seu poder exemplars dels llibres

citats, els lliurin immediatament als seus propis Rectors o a la nostra Secretaria de Cambra, a fi de ser inutilitzats segons dret” i a l'autor a retirar de la circulació els exemplars existents i retractar-se dels errors publicats¹⁰.

El catedràtic no tenia intenció d'acatar els dictats episcopals i, passats solament quinze dies sense rebre cap satisfacció, el bisbe, indignat, decidí utilitzar fins a l'extrem els recursos legals continguts a la Llei d'Instrucció Pública vigent en aquell temps, que era la de 1857 (la famosa llei promulgada per Moyano), la qual en el seu article 296 ordenava que: “Quan un Prelat Diocesà adverteixi que en els llibres de text o a les explicacions dels professors s'emetin doctrines perjudicials a la bona educació religiosa de la juventut, en donarà compte al govern, qui instruirà l'expedient oportú atenent el Reial Consell d'Instrucció Pública, i consultant, si ho cregués necessari, d'altres Prelats i el Consell Reial”¹¹.

En virtut de tot això el bisbe Català elevà una llarga i substanciosa instància al Ministre de Foment, exposant els fets i recolzant-se en les raons que l'article segon de la Constitució conferia a tots els “atribolats pares” dels alumnes que se li havien dirigit en demanda del dret d'evitar que el seus fills fossin educats en teories anti-catòliques. El referit article declarava que *la religió catòlica, apostòlica i romana és la de l'Estat* i afegia que *ningú no serà molestat, del territori espanyol, per les seves opinions religioses ni per l'exercici del seu respectiu culte*. Eren adduïdes també a la instància, les obligacions inherents al Concordat de 1851, “que és pacte internacional i llei del Regne” i que en el seu article segon, afirmava que la instrucció a tots els establiments, inclosa la Universitat, havia de ser “en tot conforme a la doctrina de la mateixa Religió Catòlica, i a aquesta finalitat no es posarà cap impediment als bisbes i altres prelats diocesans encarregats pel seu ministeri de vetllar sobre la puresa de la doctrina de la fe i dels costums i sobre l'educació religiosa de la juventut en l'exercici d'aquest càrrec, fins i tot a les escoles públiques”¹².

D'acord amb els diferents arguments exposats, el bisbe Català suplicava al Govern: a) Que les obres mencionades del doctor de Buen fossin declarades no aptes per a servir de text a les Universitats d'Espanya. b) Que els alumnes no vinguessin obligats a assistir als ensenyaments del dit professor i que aquest no formés part del tribunal d'exàmens de l'assignatura. c) Que la classe d'Història Natural de la Universitat de Barcelona fos impartida per un professor “que no sigui anticatòlic ni expliqui doctrines anticatòliques”¹³.

La Constitució de 1876 havia intentat de conciliar les diametralment oposades posicions, en matèria religiosa, de moderats i liberals. Cánovas del

Castillo, el talentós orquestrador d'aquesta Constitució, que era, personalment, un aferrissat partidari de la llibertat de cultes, organitzà la solució final, reconeixent en l'article I la llibertat religiosa, encara que en el II, l'Estat es proclamava plenament confessional¹⁴.

En aquest context, es fa evident que els argument adduïts pel prelat Jaume Català, en la referida instància al ministre, estaven basats en una lectura molt partidista de les lleis de la nació. La decidida incompatibilitat entre alguns articles de la llei Moyano d'Instrucció Pública de 1857 i la Constitució de 1876, s'havia de resoldre clarament a favor d'aquesta, ja que el rang de la llei constitucional era superior i derogatoria per a la resta de lleis contradictòries amb ella. Per altre banda el Concordat de 1851 estava fundat en la unitat religiosa recollida en la Constitució de 1845, que fou absolutament desballestada per la de 1869 i no restablerta per la de 1876. Els liberals opinaven que els punts del Concordat encara vigents, persistien solament "per a regular qüestions de patronat"¹⁵.

L'INICI DEL CONFLICTE UNIVERSITARI

Tres dies després que el bisbe Català dirigís la instància citada al Ministeri de Foment, s'inaugura el curs universitari a Barcelona, en la data exacta en què cada any es produïa aquesta cerimònia a totes les universitats espanyoles: el primer d'octubre.

A l'endemà comencen les classes i el tema general de conversa és el rumor que el rector, fundant-se en les consideracions fetes recentment pel prelat barceloní, ha esborrat les obres del doctor de Buen de la llista de llibres de text de la Universitat de Barcelona. Odón de Buen, sense confirmació oficial encara, però veient el caire que prenen els esdeveniments, anuncia l'ajornament d'una excursió científica a Nàpols que estava a punt d'iniciar amb els seus alumnes¹⁶.

El doctor Casaña en tenir coneixement del decret de la Sagrada Congregació de l'Index i havent rebut còpia de la comunicació tramesa pel bisbe al ministre de Foment, oficia el 2 d'octubre al degà de la Facultat de Ciències, comunicant-li haver resolt "amb providència d'avui eliminar les obres del dit senyor en compliment d'aquella Superior disposició" (es refereix al decret de l'Index)¹⁷.

El dia 7, la premsa dona per fet que el ministre de Foment, Bosch i Fustgueras, prepara una ordre que resol el conflicte suscitat, d'acord amb les

reclamacions de l'episcopat. El tema aixeca una onada d'indignació entre el sector liberal i republicà català i, a nivell escolar, una accentuada reacció de solidaritat amb el catedràtic pretesament suspès¹⁸.

El dilluns, a primera hora, la plaça de la Universitat estava plena de grups comentant les notícies. Poc abans de les onze, l'hora de la seva classe, aparegué el doctor de Buen i es dirigí a la seva aula del primer pis, plena de gom a gom pels concurrents. Com que fora de l'aula hi quedaven més de duex-centes persones entre les quals, sorprenentment, hi havia alguns pares d'alumnes i professionals barcelonins, el catedràtic feu gestions per aconseguir una aula amb més capacitat, cosa que no fou possible en estar totes ocupades¹⁹.

La lliçó que abordà Odón de Buen, amb la seva habitual paraula fàcil, versà sobre l'esbós històric del desenvolupament de la Zoologia. L'exposició arribà a ser interrompuda pels aplaudiments en diverses ocasions, cosa que prova l'ambient insòlit i caldejat de l'acte. El catedràtic optà, al final, per acabar gairebé teatralment la seva lliçó:

—“I fins demà... si em deixen. Perquè sento una lleugera pudor a mort.

—No, no -interromperen els estudiants.

—No -afegí el senyor de Buen-. El mort no soc jo. Es la llibertat de càtedra”²⁰.

El doctor de Buen sortí de la Universitat voltat pels estudiants que decidiren acompanyar el catedràtic fins al seu domicili, amb un seguit de “visques” al professor i a la llibertat de càtedra.

De retorn, i resolt a demanar explicacions sobre l'assumpte, els estudiants es dirigeixen directament al Rectorat on són informats de l'absència del rector Casaña, al mateix temps que se'ls tanquen precipitadament les portes d'accés. El contrariat tropell es veu obligat a encaminar-se a la planta baixa i donant regna solta a llur indignació cremen tots els edictes i anuncis que figuren als taulers del vestíbul de la Universitat²¹.

S'organitza, tot seguit, una manifestació cap al Palau Episcopal, per fer sentir la protesta davant del que és considerat el principal responsable de dels fets: el bisbe Català. La trencadissa de vidres del Palau es impressionant. El mateix alcalde, Rius i Badia, acudeix a apaivagar els agitats estudiants, dos dels quals són detinguts per la guàrdia municipal²².

A la tarda, les manifestacions continuen, centrades davant les redaccions d'alguns dels diaris de caire conservador i els estudiants visiten els diputats “demòcrates” Vallès i Ribot, Sol i Ortega i Lostau, els quals els reben amb afecte i acorden fer seva la protesta²³.

EL SUPORT DE LES FORCES POLITIQUES D'ESQUERRA

Tal com era de témer, els aldarulls estudiantils augmentaren a l'endemà i un fet un tant insòlit va contribuir a encrespar l'opinió liberal.

Al matí del dimarts dia 8 i en haver rebut sengles comunicacions del degà de Ciències i del rector, anunciant la suspensió de les seves classes, el catedràtic doctor de Buen fa acte de presència a la plaça de la Universitat, per a confirmar la seva separació als estudiants. Aquests, segurs ja de la responsabilitat rectoral en el fet, es dirigeixen a les habitacions de Casaña, el qual, com era costum en aquesta època, ocupava juntament amb la seva família un habitatge habilitat en el mateix edifici universitari, annex al rectorat. El rector, que feia dinou anys ininterromputs que ocupava el càrrec, "aparegué a la llinda de la porta i un alumne, avançant, li manifestà que li exigien que presentés la dimissió". Algunes versions parlen de frases molt violentes i fins i tot que el grup se li va abalançar a sobre²⁴.

L'escena va acabar quan crits favorables a la postura rectoral d'alguns estudiants allí presents ("visca la unitat catòlica"), embrancaren els alumnes entre ells en una violenta batalla. Molt forta degué ser la lluita i gran la indignació del rector, puix que, al cap d'una estona, comparegueren les forces d'ordre públic dins del recinte universitari. La policia va deixar autènticament estupefactes els estudiants, que creien fermament en l'empar del fur universitari, i la confusió i el desconcert foren aprofitats pels agents per ventar-los un joc de bastonades²⁵.

La insòlita determinació del rector, que, probablement, no era inevitable, despertà les ires i meresqué els més sonors adjectius de la premsa esquerrana. La Publicidad titula l'article de primera plana com "Inqualificable" i el que detalla els fets com "L'imperi de la brutalitat"²⁶.

En canvi, alguns estudiants explicaren que *Duran i Bas* sentenciava pels patis de la Universitat: *El sabre és el gran remei per aquests mals*²⁷.

L'endemà, es fa un gran "meeting" escolar amb més de mil assistents al Jardí Espanyol, reunió que prèviament havia estat autoritzada. Els diputats republicans per Barcelona presideixen l'acte i en llurs peroracions blasmen els procediments emprats pel rector, alaben la llibertat de càtedra i neguen que en aquesta protesta escolar hi hagi mans ocultes que la dirigeixin, cosa que, amb llur presència, no contribueixen pas en absolut a desmentir. Els estudiants catòlics es limiten a obsequiar els assistents amb un parell d'objectes "farcits de fastigosa substància" que cauen d'algun terrat veí. La veritat és que els esmentats estudiants conservadors hi estaven en fran-

ca minoria. A un anys de distància, un dels protagonistes opinava que “al costat d’Odón de Buen s’hi arreglaran *tots* els estudiants, des dels republicans al centre escolar catalanista, sense cap acció en contra de les dretes”²⁸.

Mañé i Flaquer, el gran conservador que dirigí durant 35 anys el *Diario de Barcelona*, comenta en un article el caire polític de la qüestió i troba reveladora l’estada a Barcelona, la setmana anterior al conflicte, de Miguel Morayta, catedràtic de la Universitat de Madrid, reputat en aquesta època com el cap de la francmaçoneria espanyola i que tingué un paper preponderant, uns anys abans, al costat de Castelar, en el muntatge de la caiguda del ministre de Foment, Pidal. Segons l’agut comentarista Mañé i Flaquer, Morayta va venir expressament a organitzar el moviment i a preparar un contraatac coordinat²⁹.

Hi ha dos fets, que no cita Mañé, que al nostre entendre avalen aquesta hipòtesi. Per una part, la maniobra feta pel bisbe de Barcelona podia formar part d’una ofensiva clerical premeditada, puix que coincideix amb un conflicte homòleg suscitat, en les mateixes dates, pel bisbe de Granada a l’incorporar i fer callar un catedràtic de Dret d’aquella Universitat durant un conferència que aquest pronunciava a la seu de la Sociedad Económica Granadina. Els liberals podien i devien estar advertits dels plans de l’ofensiva religiosa. Per altra banda, la gran dedicació i afecte que inspira Odón de Buen als republicans tenen implicacions i arrels a nivell personal. El sogre del doctor de Buen, de cognom Lozano, era el director d’un dels més famosos setmanaris revolucionaris i anticlericals “*Las Dominicales del Libre-pensamiento*”. Lozano i la seva camarilla -Alfredo Calderón, Chies, Nakens-gaudien d’excel·lents relacions amb la *Institución Libre de Enseñanza*. Hom deia que ells havien aconseguit col·locar de Buen a la càtedra de Barcelona, càtedra que gaudia d’una situació estratègica per a fer proselitisme, per pertànyer al primer curs de quatre carreres. Era doncs, segons aquesta versió, una peça molt ben col·locada a la qual s’havia d’atorgar tot tipus de protecció³⁰.

UNA LLETRA ENDOSSADA AL RECTOR CASAÑA

De tot Espanya es rebien adhesions i els estudiants de Madrid, de Sevilla, de València i de Saragossa estaven organitzant actes de protesta. Els diaris de la capital dedicaven amplis espais al tema. Cánovas del Castillo no

necessita en aquesta ocasió el seu finíssim nas de polític per a ensumar l'ambient que presagiava la gropada. Decideix, apressadament, desviar les ires cap un altre cantó: "El Govern no ha fet res més, fins ara, que obrir un expedient en virtut de la petició del Bisbe, per conducte del Rector. Déu sap quan acabarà l'expedient. Els estudiants han comès un greuge inqualificable contra el Bisbe i el Rector abocant-se el carrer, d'on se'ls ha de treure. Es absolutament inexacte que existeixi una Reial Ordre del Ministeri de Foment sobre aquest particular"³¹.

El Govern, com hom pot veure, no vol cap culpa en la qüestió. La comparteixen el bisbe i el rector. I ben aviat solament aquest últim, puix que arriben rumors insistents del disgust del bisbe Català per la manera com el rector ha tractat el problema³².

Tal i com anunciava ja unes hores abans el diputat republicà Vallès i Ribot -que tenia notícies certes de la postura de Cánovas del Castillo- "quan el Govern endossa aquesta lletra al rector, això vol dir que no trigarà el senyor de Buen a asseure's novament en la seva càtedra"³³.

Sembla que els estudiants, en vistes de la postura del Govern, podien tranquil·lament haver-se sentit satisfets i donar per acabada la lluita. Però aquesta *mort ràpida* que el Govern canovista va voler infligir al moviment revolucionari, amb el seu maquiavèlic canvi de joc, no entrava, probablement, en els plans dels que anhelaven treure suc polític d'aquesta qüestió universitària. Si no, no t'explicació que, l'endemà, dijous 10 d'octubre, els disturbis s'endurissin.

Al matí d'aquest dia, diversos grups interrompen les poques classes que s'intenten donar forma habitual. A la de Duran i Bas, apedreguen els vidres i venten cops de pal a portes i parets. El catedràtic surt escortat pels seus alumnes enmig d'una xiulada fenomenal. A la del doctor Pou i Ordinas, hom diu que el catedràtic ha hagut de fugir per una finestra. En una altra de les càtedres, "quan caigueren trencats alguns vidres de les finestres que donen al claustres, es va veure que el professor i alguns dels alumnes des d'una altra finestra del local que dona al carrer de Balmes, demanaven als agents de l'autoritat que acudissin a auxiliar-los"³⁴.

La policia torna a desallotjar la Universitat i decideix deixar-hi un fort reten a l'interior que, el dia següent, encara hi és present. El president del Govern, en assabentar-se que la Universitat era presa per les forces d'ordre públic, comentà divertit que *com que era partidari de la llibertat de càtedra, s'havien obert les classes amb l'assistència de la Guàrdia Civil*. Això, però, no aconseguia d'amagar la seva preocupació per l'assumpte³⁵.

EL GOVERN RECORRE A L'EXERCIT

Per Barcelona corre el rumor que van a suspendre's les garanties constitucionals i s'instaurarà l'estat d'excepció. El capità general de Catalunya, Valeriano Weyler, que es trobava a Madrid pel luctuós fet de la mort de la seva filla, abandona precipitadament la capital amb instruccions precises del cap de Govern per acabar amb el conflicte. Havent arribat, comença un estat de guàrdia permanent a Capitania General, del caps i oficials d'Estat Major i és ordenada una impressionant concentració de tropa a les rodalies de Barcelona. Un esquadró de llancers del Príncep surt de Granollers i es dirigeix a les casernes dels Docks barcelonins. Altres dos esquadrons de llancers del Príncep destacats a Vilanova i la Geltrú es posen en marxa cap a l'Hospitalet del Llobregat. El regiment de caçadors de Treviño de guarnició a Vilafranca del Penedès es trallada a Molins de Rei. A Tarragona i a Reus s'hi troben preparades més tropes per dirigir-se a Barcelona, si hom ho creu precis³⁶.

El cert és que, quan els moviments de tropes foren anunciats, ja no eren necessaris. L'aspecte i l'estat del conflicte escolar cavià radicalment amb el resultat de la reunió que, la matinada del dissabte, sostingueren en el Centre Federalista els prohoms i representants de les diverses faccions del republicanisme.

En la reunió es posà en evidència que existien marcades discrepàncies entre l'ala republicana i això provocà inacabables discussions. Al final el diputat Vallès i Ribot, que presidia l'acte, puntualitzà que l'objecte exclusiu d'aquest era decidir si es convocava un *meeting monstre* i per això s'havien de deixar les altres controvèrsies i procedir a una votació sobre el particular. El resultat del sufragi es mostrà negatiu per 23 vots contra 18³⁷.

En el futur no es produí cap més disturbí a Barcelona, ni petit ni gros, relacionat amb el conflicte universitari.

Estava clar que el Govern estava decidit a respectar la docència del doctor de Buen i, per altra part, que també ho estava, impàvidament, a evitar un cop d'efecte republicà. Els disset esquadrons que el dia 14 quedaren reunits a Barcelona i voltants eren una bona prova del segon. I els republicans -ben informats amb anterioritat- en treure pressió a llur locomotora la matina da del dissabte, demostraren ser conscients de l'energia governamental posada al cas.

Les acusacions d'inducció del conflicte són nombroses i mútues entre clericals y republicans. En realitat, ambdues forces havien volgut oferir al Go-

vern conservador-liberal de Cánovas una demostració del seu poder que, opinaven, convenia perquè el Govern es veiés obligat a concedir-los una sèrie de deferències en definitiva, a inclinar la proa de l'aparell governamental cap a llurs aspiracions. El moment era ideal per a poder aconseguir els propòsits ambicionats, puix que la situació política dels partits governamentals passava per uns moments de gran feblesa. "L'estat del país era llastimós. El Tresor Públic estava arran de la fallida. La qüestió separatista de Cuba consumia milers de vides i cents de milions de duros". I en el camp internacional els afronts dels Estats Units eren continus ultratges "que la necessitat obligava a suportar sense protesta"³⁸.

D'aquí, de la patètica situació del país i de la consegüent vulnerabilitat del seu govern, es fàcil deduir i entendre el dur i complicat tracte que Cánovas hagué de donar a la qüestió. Primer, escamotejant una Reial Ordre als clericals i, després, dissuadint amb energia inusitada als republicans.

EL CONSELL UNIVERSITARI. LA UNIVERSITAT DIVIDIDA

El dilluns dia 14 se celebrà una Junta de degans, sota la presidència del rector, en la qual s'acordà remetre un resum dels fets a la Direcció General d'Instrucció Pública i plantejar una consulta formal sobre si havia de continuar o no tancada la càtedra d'Història Natural³⁹.

Pasaren els dies sense que arribés cap resposta del Ministeri de Foment. A primers de novembre fou rebuda una nota, insòlitàment dura i rigorosa, instant que "cessi el procediment irregular que s'ha anat seguint en aquest assumpte" i adduint una sèrie d'articles del Reglament d'Instrucció Pública de 1859 i de la R.O. de 30 de setembre de 1875 que donen la pauta a seguir⁴⁰.

En definitiva, l'enuig de les autoritats ministerials venia del fet que no volien ser obligades a intervenir en un assumpte tan compromès. I els articles adduïts proposaven que la decisió sobre el catedràtic fos transferida al rector barceloní a fi que el Ministeri quedés ben preservat de responsabilitats futures⁴¹.

El doctor Casaña, desconcertat i dolgut, però amb ànim d'acatar i dur a terme les ordres rebudes, decideix que, malgrat estar autoritzat per a suspendre *per ell i davan d'ell* el catedràtic, seria més lògic i oportú aconseguir l'opinió al respecte del Consell Universitari i per aquesta finalitat acorda la seva convocatòria pel dia 16 de novembre de 1895⁴².

El Consell de la Universitat de Barcelona estava format per tretze catedràtics: el rector, els degans de les cinc Facultats i els directors de les Ecoles d'Enginyers, Arquitectura, Nàutica, Belles Arts, Comerç, La Normal de Mestres i l'Institut d'Ensenyament Mitjà.

A un quart de quatre de la tarda del dia 16, es reuniren sota la presidència del rector Casaña, els doctors: Caba, Novellas, Molès, Gómez Aria, Rubió i Ors, Blasco, Villar, Giné i Partagàs, Tremols, Luanco i Duran i Bas, i va excusar la seva assistència per malaltia el doctor Antonio Sánchez, director de l'Escola d'Enginyers⁴³.

El rector havia format un plec de càrrecs que després de nombroses consideracions resumia en tres punts les acusacions al doctor de Buen. El primer, condemnava l'actitud en mantenir, com a obres de text, tractats contraris a la religió catòlica, fins i tot després del requeriment del bisbe. El segon y el tercer es referien a la responsabilitat del catedràtic en els aldarulls del dia que donà la seva classe davant nombrós públic i del dia següent, en què acudí a la Universitat malgrat les ordres concretes rebudes⁴⁴.

El Consell, en tres votacions diferents, decidí, per majoria, que considerava adequada la formulació dels càrrecs i envià al catedràtic expedientat còpia del plec iniciat, perquè pogués presentar una defensa al respecte⁴⁵.

Set dies més tard, el 26 de novembre, Odón de Buen presenta un document de descàrrec, desvirtuant les acusacions, amb arguments legals traçats per la mà mestre d'un jurista. Indubtablement, disposà de bons consellers. Els termes d'aquesta defensa són un instrument fonamental per a comprendre els críptics mecanismes que la Restauració, a través de la Constitució de 1876, havia posat a favor de la llibertat, mecanismes que han estat bossats ja, en analitzar les pretensions del bisbe Català⁴⁶.

El doctor de Buen va guanyar-se amb notable intel·ligència a la majoria dels seus companys, tal com quedà palesament demostrat a la sessió final del Consell Universitari que va tenir lloc el dia 28 de novembre.

El doctor Duran i Bas fou el que, al llarg de tota aquesta darera sessió, intentà amb més tossuderia i ardor defensar la postura rectoral, però no aconseguí convèncer els assistents. A les votacions que es varen fer, els resultats foren els següents: “(Sobre) si resulta en el primer càrrec responsabilitat per al senyor de Buen”: vuit vots en contra de la responsabilitat (Giné, Tremols, Luanco, Caba, Gómez Arias, Molés, Blasco i Sánchez) i cinc a favor (Duran i Bas, Novellas, Rubió, Villar i Casaña). “Quedà per tant resolt (...) que no cabia culpabilitat al senyor de Buen pel primer del càrrecs”⁴⁷.

Respecte a les altres acusacions, es produí una inesperada reacció davant dels resultats de la primera votació. El nucli que havia estat maldant i votant per la culpabilitat, fa un tomb que podria ser sincer, però també podria ser una resposta abandonista davant l'actitud que ha conquistat la majoria. Seguint pas a pas els debats es fa difícil creure simplement en la sinceritat d'aquests vots i no en alguna tàctica, encara que en perdem la seva significació. Els doctors Casaña, Duran i Bas i Rubió i Ors, s'uneixen a la majoria que creu en la no culpabilitat de l'acusat, quedant, sorprenentment, sols en llurs vots afirmatius els doctors Villar (director de l'Escola d'Arquitectura) i Novelles (director de l'Institut)⁴⁸.

El rector Casaña acabava de patir un bon revés. Els seus mateixos companys acabaven de demostrar-li que va suscitar el conflicte poc oportunament. Per aquesta raó abandonaria el càrrec i la Universitat de Barcelona al ca de pocs mesos, acceptaria una càtedra a la Universitat Central que li fou creada, precipitadament i expressament, pels amics del Ministeri, per tal d'endolcir la seva marxa⁴⁹.

Pel contrari, les felicitacions a Odón de Buen es prodigaren. El catedràtic es creà gran popularitat i una aurèola entre la joventut estudiantil i entre el públic liberal barceloní que havia seguit amb interès el conflicte.

El doctor de Buen reprengué les seves classes a Barcelona el 7 de Gener de 1896 i aques mateix any publicà una fastuosa *Historia Natural en edició popular* en fascicles, la riquesa de gravats i de presentació de la qual, exhibien la confiança que l'editorial tenia en l'acolliment del públic liberal, que volia conèixer directament les "escandaloses" teories biològiques que havien motivat tant d'enrenou⁵⁰.

NOTES

1 Cfr. NUÑEZ D., *El darwinismo en España* (Madrid, 1977), pàgs. 19, 31, 35, 39; VERNET I GINÉS J., *Historia de la ciencia española*, (Madrid, 1975) pàgs. 236-268; *Historia de las ideas revolucionarias* (Madrid, 1974), sense autor, Ed. Alhambra, pàgs. 14 s.

2 *La recepción del darwinismo en España en dimension comparativa*, III Congreso Nacional de Historia de la Medicina, (Valencia 1969), pàgs. 193-200; SENENT-JOSA J., *Las ciencias naturales a la Renaixença* (Barcelona 1979), pàgs. 69-79; NUÑEZ D., *El darwinismo en España* (Madrid 1977) pàg. 34.

La "questió universitària" desencadenada per Orovio, ha estat tractada en una multitud de treballs. Destaquem per la seva minuciositat i excel·lent exposició a JIMENEZ A., *Historia de la Universidad Española*, (Madrid 1971) pàgs. 345-368 i CACHO VIU V., *La Institución Libre de Enseñanza* (Madrid 1962), vol. I, pàgs. 281-317. Per la seva aportació a la confirmació que la "guspira" va sorgir a conseqüència de l'explicació de teories darwinistes, val la pena de veure VARELA J., *Los amigos políticos...* (Madrid 1977), pàgs. 103-105 i nota 29.

3 A LETAMENDI J. DE, *Discurso Inaugural Universitario Barcelona curso 1878-1879* (Barcelona 1879), hi ha diverses pàgines analitzant la idea darwinista, que es considera equivocada, però d'entre les agudes consideracions de Letamendi, algunes sorprenen per la seva coincidència amb les anàlisis actuals del fenomen.

El llibre de Rubió i Ors a què també ens referim en el text, fou editat a Barcelona el 1883 i apareix citat a CARRERA PUJAL J., *Historia política de Cataluña en el siglo XIX* (Barcelona 1957-1958), t. VI, pàgs. 380-381, on és qualificat el catedràtic de "catòlic del bàndol alfonsista".

Vegeu finalment, PLANS Y PUJOL F., *Discurso Inaugural Universidad Barcelona curso 1880-1881* (Barcelona 1880). Malgrat que aquest discurs hagi estat citat amb freqüència com antidarwinista, només dedica quinze línies al problema, encara que, això sí, condemnant-lo com una "demostració irrefragable de l'abús de la deducció".

4 BUEN O. de *Diccionario de Historia Natural*, Barcelona, s/d, (1981), pàgs. 21-22.

Consignem un resum biogràfic d'Odón de Buen amb dades obtingudes de les següents fonts primàries provinents de l'Archivo del Ministerio de Educación y Ciencia en Alcalá de Henares (AEU): Llig. 216/37, *Expediente de estudios de Odón de Buen*; *Ibid.*: Llig. 5413/61, *Expediente de oposicion de Odón de Buen*; *Ibid.*, Llig. 9131/1, *Expediente personal de Odón de Buen*.

Nasqué a Zuera (Saragossa) 18 novembre 1863. Ensenyament mitjà a Saragossa (alumne pensionat, premi extraordinari grau batxiller). Llicenciatura en Ciències Naturals a Madrid (alumne pensionat, premi extraordinari 23 setembre 1884). Doctor en Ciències Naturals (Grau d'excel·lent el 6 mars 1886). Nombroses excursions científiques per Espanya. Vocal de la comissió científica que emprèn un viatge (interromput) de dos anys, fent la volta al món en la fragata "Blanca".

Guanya les oposicions a la càtedra d'Història Natural de la Universitat de Barcelona en 13 agost 1889. En 1894 ja té publicats 7 llibres científics i 9 opuscles a part de nombrosos articles. Des de 1894 en endavant hi ha un reguitzell de sol·licituds de trasllat a la Universitat Central (cinc al llarg dels anys) que augmentaren amb l'incident de 1895 que s'estudia aquí.

L'11 d'octubre 1911 li és concedit el trasllat a la càtedra de Mineralogia i Botànica de la Universitat Central. Abans havia estat nomenat director del Laboratori Biològic Marí de Balears (no s'ha trobat la data exacta però probablement fou en 1907) sense abandonar la càtedra barcelonesa. El 17 abril 1914 és nomenat per R.O. director de l'Institut Espanyol d'Oceanografia, càrrec que exerceix conjuntament amb la seva càtedra. El 18 novembre 1933 el Ministeri d'Instrucció Pública el declara jubilat en complir l'edat reglamentària, però, davant les insistents peticions de la Junta de Professors de la Facultat de Ciències i dels alumnes, s'accedeix que pugui acabar el curs acadèmic iniciat. La biografia del doctor Odón de Buen i del Cos ha estat sovint desfigurada en un punt clau: la seva pretesa expulsió o separació forçosa de la Universitat de Barcelona. Cfr. VERNET Y GINÉS J., *-Historia de la ciencia española* (Madrid 1975) pág. 268; *Gran Encicl. Catalana* (3) 900; SENENT-JOSA J., *Les ciències naturals a la Renaixença* (Barcelona 1979) pàgs. 62-63, 72, 77, 88.

En canvi, SOLÉ SABARÍS LL., *L'ensenyament de les ciències... en Homenaje a M^a. de los Angeles Ferrer Sensat*, (Barcelona 1974), pàgs. 70-98, amb encert considera l'expulsió solament com un intent, però s'equivoca a l'atribuir el protagonisme al cardenal Casañas, equivocació que es repeteix en els textos ressenyats anteriorment, així com el fet que l'arribada del doctor de Buen a Barcelona esdevingués el 1900. A la biografia del catedràtic, és de vital importància la seva relació amb Ferrer i Guàrdia i els seus ensenyaments i manuals a l'Escola Moderna, que no es mencionen en els expedients citats. Al respecte, poden ser consultats el

treballs ressenyats de SOLÉ SABARÍS i de SENENT-JOSA en què, també, s'hi cita la seva labor com a regidor i senador, i un article específic de SENENT-JOSA J., *La enseñanza de las Ciencias Naturales... a Cuadernos de Pedagogia* (2) 21-24 (1975). Sobre la relació del doctor de Buen amb la francmaçoneria, ve confirmada per LERA A.M., a *La masonería que vuelve* (Barcelona 1980), pàg. 70.

5 BUEN O. DE, *Tratado elemental de Zoología* (Barcelona 1890) pàg. 488.

6 CARRERA PUJAL J., *Historia política...*, (Barcelona 1957-1958), t.VI. pàg. 393. El text entre cometes prové de la narració feta per RODRIGUEZ CARRACIDO J., en un article titulat *Las ciencias físico-naturales en el Congreso Católico a Los Lunes de El Imparcial* (13 maig 1889), citat per NUÑEZ D., *El darwinismo en España* (Madrid 1977), pàg. 39.

) No hem trobat cap exemplar d'aquestes obres, però les paraules d'Odón de Buen figuren a *La Vanguardia*, XV (4460) 4 (1895). Sobre las eleccions a regidors barcelonesos vegeu PEYRÍ J., *Apuntes no velografiados de un estudiante de Medicina ochocentista*, Barcelona, s/d. pàgs. 6 i 24, on es ressenya que no fou elegit (ho seria més endavant). La seva reiterada participació en els "meetings" lliure-pensadors figura a *El Correo Catalán* XX (6931 m.) 5 (1895).

8 *La Publicidad*, XVIII (6094) 1 (1895) atribueix a l'Associació citada l'origen de la denúncia, però el doctor Tremols a *Ibid.* XVIII (6100) 2 (1895) acusa els companys del doctor de Buen,

9 *Boletín Oficial Eclesiástico del Obispado de Barcelona*, 38 (1156) 235, (1157) 277-281 (1895).

10 *Ibid.*

11 *Colección legislativa de España*, t. 73, (Madrid 1857), pàg. 314.

12 *Boletín Oficial Eclesiástico del Obispado de Barcelona*, 38 (1157) 277-281 (1895).

13 *Ibid.*, resum de punts contigus a la instància.

14 L'article II començava: *La Religió Catòlica, Apostòlica i Romana és la de l'Estat. La Nació s'obliga a mantenir el culte i els seus ministres...*

Cañovas ocupà la Direcció del Govern a les legislatures de 1876, 1879, 1884, 1890 i l'última el març de 1895. Fou assassi el 1897. Cfr. VARELA J., *Los amigos políticos...* (Madrid 1977), pàgs. 107 s. i VICENS VIVES J., LLORENS M., *Industrials i polítics, segle XIX* (Barcelona 1958), pàgs. 114-117.

15 No hi hagué cap altre Concordat en tota l'última meitat del segle XIX després del de 1851 subscrit entre Pius IX i Isabel II. L'opinió, ressenyada en el text, sobre les funcions, el 1895, del Concordat, pertany a Gumersindo de Azcárate. Cfr. *La Publicidad* XVIII (6097) 3 (1895). Sobre les distintes Constitucions i llurs postures de cara a la qüestió religiosa, vegeu MARTINEZ CUADRADO M., *La burguesia conservadora...* (Madrid 1974), pàgs. 28-34.

16 Les excursions científiques ocupaven un lloc destacat en el panorama cultural del darrer quart de segle. Fou l'abandó progressiu de les concepcions especulatives a favor de l'observació directa el que va conduir a què cada home de ciència progressista se sentís "explorador". Vegeu el capítol dedicat a aquest tema a SENENT-JOSA J., *Les ciències naturals a la Renaixença* (Barcelona 1979), pàgs. 39-50; notícies de l'excursió d'Odón de Buen a *La Vanguardia*, XV (4454) 3, (4455) 2 (1895), on també es dona compte d'una altra "excursió científica a París que prepara el doctor Torà, catedràtic de la Facultat de Farmàcia".

17 AEU: Llig. 9131/1, *Rector a Decano Facultad Ciencias* (2 octubre 1895); les peticions del bisbe Català que signa "Jayme", estan contingudes a *Ibid.*: Bisbat de Barcelona a Rector (30 setembre 1895).

18 Vegeu: *La Vanguardia*, XV (4458) 2 (1895), *La Publicidad*, XVIII (6089) 1 (1895) i *Diario de Barcelona*, (281m.) 11466 (1895).

19 Cfr. La Publicidad XVIII (6089) 2 (1895); Diario de Barcelona, (281 m.) 11466-11468 (1895); La Vanguardia, XV (4459) 4-5 (1895).

20 El diàleg ve registrat així a La Vanguardia, XV (4459) 5 (1895) i de forma molt semblant a La Publicidad, XVIII (6089) 2 (1895). Anys més tard, també consigna els fets PEYRÍ J., al seu llibre *Apuntes no velografiados...* Barcelona, s/d., pàg. 6.

21 Un bidell aconseguí tancar les portes del Rectorat, segons La Vanguardia, XV (4459) 5 (1895) i La Publicidad, XVIII (6089) 2 (1895). Al Diario de Barcelona, (281m.) 11467 (1895) s'hi ressenya que aparegué la muller del Rector i els va manifestar que el doctor Julián Casaña era absent, amb la qual cosa el grup retrocedí.

22 Cfr. El Correo Catalan, XX (6931 m.) 5-10 (1895); La Vanguardia, XV (4495) 5 (1895); La Publicidad, XVIII (6089) 2 (1895).

23 Els xiulets dels estudiants van dirigits al Diario de Barcelona, El Noticiero Universal i El Correo Catalán, en canvi la visita té un to d'agraïment a les redaccions de la Publicidad, El Diluvio i La Vanguardia, la qual cosa qualifica fàcilment els diaris.

24 La versió de La Publicidad, XVIII (6090) 1-2 (1895), és digne de ser comparada amb la de La Vanguardia, XV (4460) 4 (1895) i la de Diario de Barcelona (281 t.) 11513-11514 (1895). La crònica del primer resumeix perfectament la trista calamitat informativa de tanta premsa: la deformació de la veritat al servei d'un ideari polític que, a vegades, àdhuc inconscienment, distorsiona els fets amb la justificació moral de millorar el seu missatge. La crònica d'El Correo Catalán, XX (6931t.) 2-3 (1895) mereix els mateixos adjectius que han estat dedicats a La Publicidad, encara que les tendències dels diaris siguin completament oposades.

25 Sobre el pretès fur universitari diu NADAL J.M. DE, *Memòries d'un estudiant barceloní* (Barcelona 1952), pàgs. 15 i 33: "Els estudiants, no obstant eren valents quan tenien les parets universitàries més a prop que els policies, perquè tenien la convicció que existia una cosa que es deia *fuero universitario* (...) "Temps a venir hom demostrà que tot allò del *fuero* era una llegenda". Sobre la història de violències estudiantils a Barcelona, RUBIÓ I BORRÁS M., *Motines y algaradas de estudiantes en las Universidades de Barcelona y Cervera*(Barcelona 1914), cita aterridors precedents, d'entre ells en pàgs. 28-31, l'incendi el 1606 i el 1617 de les habitacions particulars del rector, simplement per desacord amb els períodes vacacionals. I a pàgs. 90-105 descriu la torbada població de Cervera davant dels excessos estudiantils quan aquesta ciutat albergava la Universitat.

Els fets referits en el nostre text provenen de La Publicidad, XVIII (6090) 1-2 (1895); La Vanguardia, XV (4460) 4 (1895); Diario de Barcelona (281 t.) 11513-11514 (1895). Cfr. AEU: Llig: 9131/1, Rectorado a D.G. Instrucción Pública (8 octubre 1895), donant compte de l'entrada de la policia i assegurant que el governador prestà al rector "concurs eficaç".

26 La Publicidad, XVIII (6090) 1-2 (1895), destaca que ni a Madrid ni a Barcelona no s'havia vist mai la policia a la Universitat. És fals. Els aldarulls de novembre de 1884 a la Universitat Central que foren promoguts pel discurs d'obertura de curs pronunciat per Morayta, sobre la llibertat de càtedra, i contestat pel ministre de Foment Alejandro de Pidal, acabaren amb l'entrada de la policia a la Universitat el 20 de novembre. Vid. TURIN Y, *La educación y las escuelas en España de 1874 a 1902*, (Madrid 1967), pàgs. 306-308.

A Barcelona, el 1898, essent rector accidental el doctor Luanco, ordenà novament entrar a les forces de la guàrdia civil a la Universitat, fet ressenyat per NADAL J.M. DE, *Memòries d'un estudiant barceloní* (Barcelona 1952), pàg. 16.

27 Expressió de Duran i Bas consignada a La Publicidad, XVIII (6090) 1-2 (1895).

28 L'última locució prové de PEYRÍ J., *Apuntes no velografiados...* Barcelona s/d. pàg. 24. La resta de: La Vanguardia, XV (4461) 4 (1895); La Publicidad, XVIII (6091) 2 (1895); Diario de Barcelona, (283 m.) 11562-11564 (1895); El Correo Catalán, (6933 m.) 6-8 (1895).

Durant aquest dimecres dia 9, els excessos estudiantils no foren notoris. No obstant, dos catedràtics de Filosofia i Lletres (Delfi Donadiu y Manuel Garriga Nogués) i un de Dret (Modesto Falcón) es varen veure obligats a suspendre llurs classes "per la cridòria de fora i els avallots". Segons consta a AEU: Llig. 9131/1, *Información testifical de los sucesos abierta por el Rectorado (declaraciones de los tres catedráticos mencionados)*, 11 octubre 1985. Sobre les accions dels estudiants de dretes, consta que va haver-n'hi algunes, com els plecs de signatures tramesos a la D.G. d'Instrucció Pública el 17 octubre (cfr. *Ibid.*: *Pliegos conteniendo 740 firmas de alumnos Universidad Barcelona*, 17 octubre 1985).

29 MAÑÉ I FLAQUER J., *La farsa de la libertad de enseñanza* a Diario de Barcelona (286 m.) 11706-117-8 (1895). Sobre Morayta anotem que ocupava la càtedra d'Història d'Espanya a la Universitat Central i més endavant ocupà la d'Historia Universal. La seva notorietat política derivava, no obstant, dels càrrecs que ocupà a la francmaçoneria arribant al màxim lloc directiu nacional com a "Grant Orient Espanyol".

Fou també propietari i director de diverses publicacions: *Revista Ibérica, La Reforma, La República Ibérica, El Republicano Nacional i El Republicano*, que amb llurs títuls fan obvi tot aclariment. Allò més curiós de la seva biògrafia, per al nostre estudi, és que les cròniques que des de Madrid reflectien la visió del corresponsal del diari barceloní La Publicidad, referents als esdeveniments del problema universitari, venien signades amb el pseudònim de FELIPE que corresponia precisament a l'usat per Morayta, que fou durant molts anys l'home de La Publicidad a la capital. O sigui, que el mateix que havia preparat el plantejament de la qüestió, en donava la seva interessada opinió, de forma anònima, al diari republicà barceloní.

30 L'enumeració de les implicacions del doctor del Buen, prové de PEYRÍ J., *Apuntes no velografiados...*, s/d pàg. 6, L'afer de Granada, protagonitzat pel catedràtic Manuel Torres Campos, titular de Dret Internacional, es consigna a La Publicidad, XVIII (6097) 1 (1895). A la pàg. 3 d'aquest exemplar, Gumersindo de Azcárate jutja l'afront tan greu com el de Barcelona.

31 Vegeu Diario de Barcelona, (282 m.) 11550 (1895). A El Correo Catalán, XX (6934 m.) 11-12 (1895) s'hi resumeixen informacions de La Nación, El Imparcial i El Liberal entre altres. Les adhesions ressenyades provenen de la Vanguardia, XV (4461) 5 (4462) 2, (4463) 5, (4465) 2, (1895) i de La Publicidad, XVIII (6091) 2, (6092) 3, (6094) 2, (6095) 2, (1895).

32 La Publicidad, XVIII (6091) 1 (1895) ressenya, referint-se al Rector, que ha estat deixat "en situació, (per) el prelat de la diòcesi, demostrant-li sense compliments el profund disgust". Probablement es tracta d'un rumor cert, encara que no ho comentí cap altre diari. De fet, el bisbe no fa cap declaració pública durant tots els fets.

33 *Ibid.*

34 La narració detallada d'aquests aldarulls es troba a AEU: Llig. 9131/1, *Información testifical de los hechos abierta por el Rectorado*, (11 octubre 1895). Declaren sobre les escameses sofertes per ells mateixos el dia 10, els catedràtics Manuel Duran i Bas, Josep Antoni Pou i Lauro Clariana i sis empleats de la Universitat, entre ells el porter Felip Daurà, que presta declaració estant allitat a causa de les contusions que va sofrir en ser envestit quan exigia la papereta de matrícula a l'entrada de la Universitat.

35 Declaracions de Cánovas publicades per La Vanguardia, XV (4463) 5 (1895).

36 Cfr., Diario de Barcelona, (286 m.) 11698-11700 (1895), La Vanguardia, XV (4464) 5 (1895); La Publicidad no difon la notícia.

37 Només La Vanguardia, XV (4464) 4 (1895) hi dedica un espai considerable i detalla amb pormenors la reunió. La Publicidad li dedica escasses línies, perquè es tractava d'una derrota.

38 *Conjuntura del país reflectida a La Publicidad*, XVIII (6097) 1 (1895) i també denúncies conforme el conflicte fou iniciat pels “clericals”. Acusacions de signe contrari figuren a MAÑÉ I FLAQUER J., *La farsa de la libertad de enseñanza* A *Diario de Barcelona*, (286 m.) 11706-11708 (1895) i del mateix autor, *Psicología* a *Ibid.* (293 m.) 12019-12020 (1895).

39 AEU: Llig. 9131/1, *Rectorado a D.G. de Instrucción Pública*, (14 octubre 1895).

40 Són citats expresament els art. 27, cas 9, i 38 al 48 del Reglament general per a l'Administració i Règim de la Instrucció Pública de 20 de juliol de 1895 i el contingut total de la R.O. de 30 setembre de 1875. Cfr. AEU: Llig. 9131/1, *D.G. Instrucción Pública a Rectorado* (31 octubre 1895). Han pogut ser examinats els tràmits que es feren a la D.G. per a la redacció del dur ofici citat i ha quedat clara la seva intenció reflectida en un informe al marge, que diu: “Proposant que sigui cridada l'atenció de les autoritats acadèmiques de Barcelona, sobre el procediment seguit per elles...”.

41 L'article 27, cas 9, del *Reglamento General para la Administración y Régimen de Instrucción Pública* (R.D. 20 juliol 1859), diu: “Correspon als Rectors, com a caps dels Districtes Universitaris, suspendre, també, els professors, convocant dintre del tercer dia el Consell Universitari, quan calgui que aquest conegui el cas i posant-ho sempre en coneixement del Govern”. Els articles 38 i 48 formen part del Capítol III que tracta “Dels Consells Universitaris”, consignant quan cal convocar-los i com han de ser els procediments dels expedients i judicis.

La R.O. de 30 setembre 1875, diu en el seu article 2on.: “Els professors sotmetran l'obra o les obres que jutgin addients per a l'ensenyament de la seva respectiva assignatura, a l'aprovació del Rector del Districte Universitari al qual pertanyin. En cas de dissentiment, el Rector elevarà consulta a la D.G. d'Instrucció Pública i es donarà l'ensenyament pel text o conforme al mètode que hagués servit en el curs anterior”.

Els textos d'aquestes lleis han estat consultats a *Colección legislativa...*, t. 81 (Madrid 1859), pàgs. 161, 164-165; *Ibid.*, t. 115, Madrid, 1876, pàg. 277.

42 Idees que exposa el rector a la primera sessió del Consell Universitari al explicar el perquè de la convocatòria. Vid. AEU: Llig 9131/1, *Acta de la 1ª sesión Consejo Universitario. Universidad Barcelona*, (16 novembre 1895).

43 *Ibid.*

44 AEU: Llig. 9131/1, *Pliego de cargos al catedrático Odón de Buen* (15 novembre 1895).

45 En el Consell, el doctor Luanco, degà de Ciències, manifestà la seva disconformitat amb l'expedient i rebé l'adhesió final del doctor Giné i Partagàs, degà de Medicina.

Vid. AEU: Llig. 9131/1 *Acta 2ª. sesión Consejo Universitario Barcelona*, (19 novembre 1985).

46 És una defensa valenta de les seves idees, en què confessa, d'entrada, que “no professa, per convicció científica, cap religió positiva”. I que per exercir el professorat universitari no va haver de prestar -com era exigint anys enrera- cap jurament de fidelitat a cap religió. Per a continuar amb una llista de lleis, ordres i decrets que emparaven la seva actuació. Cfr. AEU: Llig. 9131/1 *Defensa del catedrático Odón de Buen* (26 novembre 1895).

47 AEU: Llig. 9131/1, *Acta de la 3ª. sesión del Consejo Universitario. Universidad Barcelona*, (28 novembre 1895).

48 *Ibid.*

49 Quan el conflicte encara no estava resolt, Casaña rep, de manera sorprenent, la màxima distinció per un docent: el nomenament de Conseller d'Instrucció Pública. Pel gener de l'any següent, s'inicia un procediment d'individualització de la càtedra d'Història crítica de la Far-

màcia de la Universitat Central, procediment que havia merescut, unes setmanes abans, un dictamen d'Instrucció Pública considerant-lo inviable. La càtedra va dirigida, crítica però directament, al doctor Casaña i a facilitar el seu trasllat. Cfr. Gaceta de Madrid (147) 591-593 (1896); AEU: Llig. 5466/54, *Diversas actas y dictámenes sobre la creación de una cátedra de la Facultad de Farmacia*, desembre 1895 a maig, 1986.

50 SOLÉ SABARÍS LL., en parlar del doctor de Buen, diu que "s'havia fet cèlebre" arran d'aquesta disputa. Cfr., *L'ensenyament de les ciències... a Homenaje a M^a de los Angeles Ferrer-Sensat*, (Barcelona 1974), pàgs. 77-78.

La represa de les classes és ressenyada a la Vanguardia, XVI (4550) 2 (1896). Al pròleg del llibre *Historia Natural (edición popular)*, Barcelona, s/d (1896-1897). vol. I, pàgs. XVII-XVIV, que ve encapçalat amb un retrat a tota plana de l'autor, Odón de Buen es lliura com una estrella al públic, cofoi de la seva victòria.